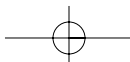
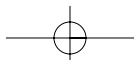
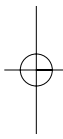
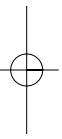

RASPRAVA II.

12. Prosinca 2002.,
15.00 — 16.30 h

JOSIP JURČEVIĆ: Zahvaljujemo Željku Holjevcu i sada ćemo otvoriti raspravu o izlaganjima koja smo čuli na Drugoj sjednici i, sukladno prvoj sjednici, riječ prvo imaju, ukoliko to žele, oni koji su imali izlaganje. Ostalu gospodu molim za prijavu glede rasprave. Evo, doktorica Kolar.

MIRA KOLAR DIMITRIJEVIĆ: Ja bih se osvrnula na izlaganje dr. Pavličevića. Naime, radi se o sintezama, da su sinteze hrvatske povijesti, bilo da su se zvale sinteze hrvatske povijesti ili sinteze za radnički pokret, financirali i Institut za hrvatsku povijest i Institut za historiju radničkog pokreta. Naime, mi smo dvadeset godina iskazivali u našim programima da ćemo izraditi sinteze, dobivali smo i novac za taj posao, ali nismo napravili ništa. Postoje sadržaji, postoje planovi, postoje autori i zapisnici sastanaka. Međutim, kad smo se god sastali, pokazale su se toliko velike razlike u načinu pristupa povijesnim pitanjima da se mi jednostavno nismo mogli odmaknuti dalje od početka. I, prema tome, to je jedna obaveza koju bi mi u suštini dugovali, jer smo bili plaćeni za taj posao, mi smo pojeli taj novac. Jer, mislim da bez tih sinteza Institut za radničku povijest vjerojatno ne bi preživio ona teška, krizna vremena do 1980. godine, u post-tuđmanovsko vrijeme, kad je Zlatko Čepo bio ravnatelj tog Instituta i mi smo krpali rupe u financijama. Međutim, ove sinteze nisu jedine sinteze, mi imamo sintezu povijesti o zagrebačkoj Općini Trnje. Napisana je, objavljena u prekrasnoj knjizi, u vrlo luksuznom izdanju za to vrijeme, ima jedno pet stotina stranica sa prekrasnim slikama na kunstdruck papiru, i doživjela je takav fijasko da je bila povučena i nikad distribuirana. Mislim da postoji nekoliko raritetnih primjeraka, mislim da Muzej Grada Zagreba ima jedan primjerak, itd. Radi čega je ta sinteza povučena? Zato jer je jedan autor naveo da je partijska organizacija Trnja bila provaljena zato, jer on nije izdržao mučenje. Radi se o Blažu Mesariću. Taj pojedinac, koji više nije zna-

čio ništa u tom vremenu, otišao je na SUBNOR koji je napravio istragu. Autori i gotovo cijeli Institut našao se pod optužbom, ali je srećom unutar tog dijela sinteze raspola-gao s originalnim izvorima koji su potvrđivali, da je ono što je navedeno u knjizi točno. Knjiga je bila povučena, knjiga nikada nije išla u svijet. Nakon ove knjige pokrenuta je sin-teza Peščenice. Ta knjiga više nije našla autore, više se u Institutu nisu mogli naći ljudi koji bi htjeli pisati. I, mislim, pišete, radite, mučite se za ovako tešku stvar, tražite iglu u plastu sijena i, na kraju krajeva, zabrane vam i nemate od toga ništa. Ta Peščenica je završila u rukopisu. Ima tri auto-ora, nema sedam kao ona prije, ali isto nikada nije bila dis-tribuirana. Međutim, ja bih se htjela osvrnuti na *Enciklope-diju hrvatske povijesti i kulture* koju je radio dr. Igor Kara-man. Radi se o jednoj doista vrlo lijepoj knjizi, koja je ob-javljena 1980. godine i to s osvrtom na jedinice od prehisto-rije do suvremenosti. Kada je knjiga izašla trebalo je više od pola godine da SUBNOR i partijske organizacije pročeš-ljaju tu knjigu tražeći pogrešku. I našli su pogrešku da je jedan autor napisao da je kroz Jasenovac prošlo više dese-taka tisuća, i rezultat toga bio je da je prvo Centar za idej-no politički rad Centralnog komiteta organizirao kritiku. Tražile su se i druge buhe, svih dvadeset i pet autora, su se našli pod zaista velikom kritikom. Nakon toga je u Insti-tutu održan jedan sastanak i ja sam se potrudila da vam do-nesem što je o tom sastanku rečeno. Evo ga. Jedna autori-ca je naglasila da je osnovni problem te *Enciklopedije* me-todologija, odnosno pristup iskazan u njoj pisan je s gra-đanskog, pozitivističkog političkog pristupa i otvara mo-gućnost nedorečenosti, pa je i eho javnosti takav. Bilo bi ne samo poželjnije već i lakše da je bio prisutan marksis-tički pristup, jer bi i kritika onda bila u tim okvirima. Sma-tra, da je osnovni nedostatak, ne ova ili ona formulacija, već odsustvo klasnoga pristupa. Naime, ta je *Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture* uvrstila niz odrednica koje nisu imale nikakve veze ni s radničkom klasom ni sa štrajkovi-ma... to je bila prva naša poslijeratna enciklopedija koja je dala jedan široki pregled. *Školska knjiga* kao izdavač je došla na udar, knjiga je uskladištena, povučena iz prodaje, i tako je ležala deset godina, s tim da je onda stavljena u prodaju, međutim, jasno je, zastarjela je. Svakako je zanim-ljivo da je ova *Enciklopedija* strukturirana po jednom ma-darskom uzoru. Preuzevši odande i odrednice i sadržaj i sve, prof. Karaman nije ništa izmislio. No, jednostavno, Ma-dari su to mogli u socijalizmu objaviti, mi ovdje nismo mogli objaviti. I to je, dakle, rezultat i zbog čega su mnoge stvari ostale nedorečene. Evo, takva je sudbina naših sinte-

za Probili su se samo najjači, najsposobniji, najuporniji ili najgrlatiji. Oni drugi su jednostavno potonuli. Cijela generacija povjesničara bila je definitivno uništena, moja generacija. Ja nisam propala, jer sam se preselila na drugo radno mjesto, ali moglo mi se isto to dogoditi. I prema tome, mora se voditi računa i o ovakvim stvarima.

Još bih htjela nešto reći na referat Holjevca. Vi ste to jako lijepo izvukli, međutim Šufflay je također pisao o Ujedinjenoj Evropi. U onom vremenu, oko 1925. godine, javile su se neke knjige koje su proklamirale Ujedinjenu Evropu, dakle, ovo što mi danas imamo. Šufflay je, dakle, vrlo korektno prenio sve te ideje, upozorio na to, prema tome nije baš bio neki nacionalistički povjesničar. On je, kad gledamo hrvatsku historiografiju, nekakav predvodnik ove ideje globalizacije jer piše o njoj s pozitivnog stajališta. Hvala.

JOSIP JURČEVIĆ: Zahvaljujemo.

BRANKA BOBAN: Ja bih samo kratko, nekoliko riječi, što se tiče sinteza. Ne bih htjela to propustiti, jer mislim da je važna rasprava zašto sinteza hrvatske povijesti nije izrađena u Institutu za hrvatsku povijest. To je jedna duga priča, moralo bi se analizirati podatke kronološkim redom da se dođe do istinitog. Ali, ja sam, reagirala odmah jer je Drago Pavličević kazao: »dobivali su sredstva«. Drago, dobivali SMO! Ti prvi! Bio si član Instituta za hrvatsku povijest od 1975. do 1990. godine, predsjednik Izdavačke komisije, član Redakcije za sintezu, dakle, dobivali smo svi skupa ta sredstva. A što sinteza nije izašla, samo djelomice je bilo ideološki uzrokovano, recimo u 8. redakciji koja je obuhvaćala najnoviju povijest bili su i najveći sukobi. Međutim, bilo je ljudi koji su predali tekstove koji nikad nisu objavljeni. Bilo je pojedinaca koji su dobili honorar, a nisu predali gotov tekst. Bilo je raznih drugih uzroka, naših tipičnih ljudskih slabosti i nekoordiniranosti, bilo je svega. Ali konačna slika se ne može dobiti bez studioznog proučavanja dokumentacije.

No, ja sam htjela reći i nešto drugo. Kolega Zlatko Matijević je rekao, da u *Magnum Crimen*, dokumenti nisu falsificirani. Jesu! Falsificiran je dnevnik grofa Ciana i o tome je Ljubo Boban pisao raspravu u nastavcima. Ta knjiga je vjerojatno izdana 1948. godine i zbog toga da bi se opravdali procesi protiv HSS-ovaca i agraraca, koji su 1947/48. godine, bili na »dnevnom redu«, jer se htjelo dokazati da je Maček razgovarao s grofom Cianom i pri tom bio spreman na neke teritorijalne ustupke, dakle, da se stvori podloga za tvrdnju da je također i on veleizdajnik. Međutim, činjenica je, da je grof Bombelles (Maček je bio dovoljno vješt po-

Rasprava II.

litičar da nije ulazio u takve kontakte sam, nego je to bilo posredno, da može reći da je to bilo ili nije bilo u njegovo ime) bio u kontaktu s grofom Ciano, ali u onom času kada je grof Ciano započeo bilo kakve razgovore o teritoriju, Maček se povukao i iz toga nije bilo ništa. A simptomatično je i to da, što starije kolege znaju, kada je Ljubo Boban to napisao i u svojoj doktorskoj disertaciji, da mu je Vaso Bogdanov zbog toga, malne onemogućio obranu, da je na Filozofskom fakultetu radi toga nastao skandal i da je Ljubo mogao obraniti disertaciju tek onda kada je pristao da se to izbaci iz disertacije i uputi na spominjani članak. I to je dio geneze sukoba koji je u *Telegramu* imao on sa Bogdanovom i Tudmanom.

ZLATKO MATIJEVIĆ: Ako može, Josipe, ja bih odgovorio gospodi profesor. Ja se slažem, u svom sam kratkom izlaganju to preskočio. Govorio sam o dokumentima vezanim uz Hrvatski katolički pokret, a grof Ciano i Maček bojim se da s katoličkim pokretom nemaju puno veze. Dakle, ja sam govorio o dokumentima vezanim uz katolički pokret. Koliko sam ja letimično pogledao, od 1929. godine na dalje, to su sve izvadci iz novina, nema, dakle, i nije bilo mogućnosti falsificiranja, osim da se ispuštaju dijelovi koji nisu autoru odgovarali. Ali, ono što sam ja istražio... Nema sumnje u ovo što je profesor Boban ustvrdio, koliko je meni poznato, ali Maček i Ciano s katoličkim pokretom u Hrvatskoj, na žalost, nemaju veze.

JOSIP JURČEVIĆ: Replika. Gospodin Bombelles, samo kratko. A gospodin Biondić neka se pripremi.

JOSEPH BOMBELLES: Ja vam samo mogu reći da sam 1959. godine kontaktirao dr. Mačeka u Washingtonu. Pitao sam ga: »Gospodine predsjedniče, jeste li vi slali moga oca u ring kod Ciana?«. On je rekao: »Jesam, ja sam htio čuti što Ciano misli, kakve su talijanske namjere prema Jugoslaviji. I to je bilo sve.« Međutim, ima još jedna stvar, za koju gospodi ne znam je li poznata. Navodne pregovore su trebali vršiti inženjer Carnelutti iz Zagreba i talijanski predstavnici Ministarstva vanjskih poslova. Ja sam razgovarao i s Carneluttijem. Pitao sam ga što je bilo. On je rekao: »Znate, mene je ova komunistička vlast htjela uvjeriti da moram reći da sam ja nosio teritorijalne ustupke, i ovo i ono, od svega toga nije bilo ništa. Radilo se manje-više o političkim pregovorima i kakve su namjere za budućnost.«

JOSIP JURČEVIĆ: Sada će gospodin Biondić, što smo mu dužni iz prvog dijela.

IVAN BIONDIĆ (nema mikrofona i snimka je neprepoznatljiva).

JOSIP JURČEVIĆ: Gospodin Strecha se prijavio za raspravu.

Rasprava II.

MARIO STRECHA: Ja bih samo nešto rekao o problemu sinteze hrvatske povijesti danas. Što je bilo, bilo je. Danas je sigurno nećemo napisati u tom obliku u kojem je ona zamišljena '70-ih godina, kada je osnovan Zavod za hrvatsku povijest pri Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Pokazalo se, naime, s razvojem historiografije u post-modernoj, dakle, poslije '90-te godine, da takve sinteze koje bi izradili veliki timovi naprosto ne funkcioniraju. Barem smo se mi u to uvjerali čim se historiografija više otvorila prema inozemnoj historiografiji. Danas su nestale sve velike historiografske koncepcije koje su dominirale. To ne znači da ostale nisu postojale, ali su živjele u sjeni. Danas paralelno, tko prati suvremenu historiografiju zna, doista cvate tisuću cvjetova. Ima jako puno historiografskih škola i naprosto je nemoguće zadužiti jedan Institut, od 40, 30 ili 20 ljudi, da se sjedne i svi misle isto i napiše se jedna sinteza. Ono što je moguće, to je zapravo organiziranje istraživanja da se pokriju određena pitanja, ali sinteze ubuduće ostaju, zapravo, prepuštene naporima, po mom sudu, pojedinaca ili slobodno udruženih istraživača koji su spremni jedan takav napor iznijeti. I bilo bi dobro kad bi se što više ljudi odlučivalo na sinteze, ma što mi pod tim mislili, radilo se samo o nekoj vrsti malo proširenog pregleda. Jer, to na neki način daje život historiografiji. Evo, toliko ja o sintezama i njihovoj budućnosti, ali mislim da se s iluzijom definitivno moramo oprostiti, dakle, s idejom o jednoj sintezi pisanoj na način enciklopedije. To je stvar prošlosti.

JOSIP JURČEVIĆ: Zahvaljujemo. Gospodin Goldstein se prijavio.

IVO GOLDSTEIN: [Dakle, ovom kolegi koji je tu davao neke sličice mogu samo jedno reći. Ne može on meni ništa tu govoriti, meni prigovarati, jer dok je on sjedio kao član partijskog komiteta tamo gdje je sjedio, moja mama je čamila u komunističkom zatvoru. Prema tome, meni govoriti o nekom komunizmu i ne znam čemu — to on ne može govoriti. S time sam s njim završio.] Htio sam reći mladom kolegi, mom studentu Holjevcu, da mi se sviđa ovo što je napravio o Šufflayu. Ocjenjivati Šufflaya nije jednostavno, on je vrlo kompleksna ličnost. Svakako je bio, ja bih rekao, istovremeno i genijalac i imao svakojakih psihičkih problema. Mislim da je on bio, kolegica Janjatović bi to bolje znala, godinu i pol u zatvoru. To niste spomenuli, pretpostavljam da ćete to utvrditi. Smatrali su ga rodonačelnikom ustaštva. Slavili su ga '42. godine. On to nije bio, to se ne može kazati. Mislim da je to, rekao bih, svojevrsna zloupotreba. Ali, tih elemenata u njegovom istraživanju svakako

Rasprava II.

ima i, ono što sam htio reći, što je važno, on je napravio kritiku Šišićeve historije s pozicije modernih metodoloških koncepata. Bio je metodološki, u historiografskom smislu, inovator. Sve što je on napisao o Šišiću je dobro. Jer ta genetička, pozitivistička historiografija kakvu je Šišić doveo do savršenstva, na svjetskoj je razini bila već poprilično zastarjela. Šišić je tu bio pokazatelj koliko je naša historiografija u metodološkom smislu zastarjela, s jedne strane, a s druge strane koliko Šufflay zapravo ide prema nekim novim koncepcijama. Bez obzira što je on imao tamo da je pukla ta svjetska granica na dva dijela, što je imalo elementa rasne teorije, između Hrvata i Srba, što je, naravno, blesavo i posve neutemeljeno. Tu je bio i čitav niz dobrih ideja, prema tome, jedna monografija o njemu svakako bi bila... Izašle su nedavno, naime, opet su tiskana njegova djela prije godinu dana, čini mi se tako nekako. Naime, postoje temelji da se taj Šufflay dovede, mislim, analizira i stavi u prave osnove.

JOSIP JURČEVIĆ: Hvala lijepa. Kolega Holjevac.

ŽELJKO HOLJEVAC: Zahvaljujem se na primjedbi profesora Goldsteina i, ranije, profesorice Kolar. Šufflay je najbolji primjer osobe koja je višestruka, koja u sebi nosi različite, višeslojne sadržaje, pa uostalom, i sama povijest i sam život su u mnogočemu višeslojni. Nesumnjivo da on zavrjeđuje malo ozbiljnije istraživanje, ovo je više, ja bih ga nazvao, izlet za ovu svrhu. Naime, ovdje sam se bazirao samo na esejima. Trebalo bi uzeti i njegove druge radove, i ovaj o ujedinjenoj Evropi. Ali već ovo samo pokazuje koliko je tadašnji hrvatski povjesničar zapravo pratio zbivanja po Evropi i svijetu. Često puta ono što se sada objavi negdje u Velikoj Britaniji i Americi do nas dođe s par godina zakašnjenja. On je odmah zauzimao stav i pisao komentare. Prema tome, svakako je to jedna tema za koju bi netko, tko se bude s tim sadržajnije bavio, trebao uzeti u obzir sve to skupa i, naravno, arhivsku građu. Ima nekih zanimljivih pojedinosti koje još čekaju da se otkriju. Hvala lijepa.

JOSIP JURČEVIĆ: Kolega Strecha.

MARIO STRECHA: Ova tema o Milanu Šufflayu zapravo mi je *slagvort* da sve nas podsjetim da kad valoriziramo i kad vrednujemo historiografiju u posljednjih 100, 150 godina, onda nam često puta izmiče to da je riječ, naravno o djelima, historiografskim djelima iza kojih stoje živi ljudi. Ljudi koji su po svojoj prirodi, svi smo mi takvi, naprosto kontroverzni. Puni proturječja. Mijenjamo se. Dakle, treba i tu komponentu uzeti u obzir, a ovaj primjer sa Šufflayem je izvanredno, izvanredno izveden. Kao što vjerujem, ja sam

naime, ja znam što je kolega Matijević govorio, dakle, kao što je napravljeno i izlaganje kolege Matijevića koji je zapravo jednom minucioznom analizom pokazao što zapravo znači ideologizacija. I sada, takav jedan sustavan pristup nam može otkriti što je zapravo naša historiografija stvorila. Naravno, tu uvijek ostaje komparativna metoda da vidimo gdje smo mi to bili u Evropi. Za XIX. stoljeće to je nešto poznato, pa tako nekako, evo za Šišića, Klaića, Račkoga, možemo reći da se hrvatska historiografija ne može stidjeti tadašnje europske historiografije. Naravno, treba to napraviti i za razdoblje od 1918. godine.

JOSIP JURČEVIĆ: Hvala. Doktor Pavličević.

DRAGUTIN PAVLIČEVIĆ: Ja bih samo rekao da sam doista bio u Institutu, ali istraživač drugog ili trećeg reda. Kad sam već imao doktorat nisam mogao raditi na sintezi. A to što sam uopće došao na Institut, da zadržim posao i kruh, mogu zahvaliti tvom Ljubi, ti to dobro znaš. On mi je pomogao u prvom, ali s određenim ograničenjem. Ja jesam vodio Izdavačku komisiju, to je bilo najviše što sam mogao. Ja nisam mogao raditi političku povijest i zbog toga sam radio hrvatske kućne zadruge, i sve do '91. godine nisam mogao nikakvu funkciju ozbiljniju obavljati. I te godine kad sam predložen da to obavljam, ja sam predložio Ivu Goldsteina. I u doba tzv. tuđmanovskog režima on je nesmetano obavljao funkciju ravnatelja Instituta za hrvatsku povijest. Htio bih nešto reći, također vezano za *Enciklopediju hrvatske povijesti i kulture*. Ja sam želio u njoj surađivati. Nisam mogao, jer sam bio nepodoban. I kad je počela galama, javi mi jedan kolega: »Opet lupaju po tebi«. Rekoh: »Ne, ovaj put sam pozitivno diskriminiran«. Jer, iako me Blagota Drašković, Crnogorac, predlagao, kolega Karaman me nije mogao uzeti u ekipu. Pa je, recimo, o Petrinji i Požegi i sličnom pisao kolega Kampuš, a ja sam o tome imao već gotove radove. Meni je bilo predloženo da radim u okviru hrvatske sinteze, ali samo kao pomoćnik, kao dostavljač građe za Mirjanu Gross. Dakle, ja ne tvrdim da nisam bio, i ne tvrdim da nisam to vrijeme proživio tamo, međutim s određenim, doslovce, ograničenjima, kakve su imali kolega Perić, kolega Macan, kolega Mažuran i mnogi, mnogi drugi. Eto, to je sve. Hvala.

JOSIP JURČEVIĆ: Kolega Lipovčan.

SREĆKO LIPOVČAN: Ja ću zlorabiti vaše strpljenje vrlo kratko. Slušajući o poteškoćama knjiga koje su napisane, tiskane, pa se onda s njima događalo što se događalo. Događalo se to višekratno i često. Svaki zna bolje ono čemu je bio bliže. To je naprosto bio sustav u kojem se to tako događalo. No,

Rasprava II.

ja vjerujem da je to prošlost i da nema šanse da se nešto slično ponovi, jer su u to doista bile stvari izvan struke uključene, nekakvi petorazredni komiteti. U tome je problem. Jedna je knjiga koja se zvala *Hrvatska književnost u europskom kontekstu*, u izdanju Libera, debela knjiga, velika, bila napadnuta i jedno vrijeme čak povučena, nije se mogla dobiti, sve zbog jedne jedine »fusnote«. Zbog fusnote Dalibora Brozovića koji je rekao da termin (to je zaista bila bilješka) »srpsko-hrvatski«, ako znamo jezik, znači: »hrvatski na srpski način«, i da to zato nije dobar termin. Evo, zbog te fusnote je s ovom knjigom bilo problema. Niti zbog jednog drugog teksta. Mislim, to su danas smiješne stvari. Međutim, ono što je prije bila nekompetentna kritika s političkim predznakom pa je ugrožavala, često bez ikakvoga razloga, autore i nakladnike, meni se čini da danas nedostaje nešto što je...bez čega nema proizvodnje nikakve, niti u sferi znanosti. Mislim da nedostaje aktualne, ažurne i, naravno, ponajviše *kompetentne* znanstvene kritike. Ima dakako toga, ali nema niti redovito niti u onom smislu u kojem bi čovjek mogao steći pregled što se to važno uistinu dogodilo. Treba to inicirati i čini se da je malo ljudi spremno. To je težak posao. Pročitati debelu knjigu i napisati nekoliko stranica teksta ili pet, šest kartica. To nije lagano. Ali mi toga imamo premalo. Ja imam dojam, čitajući određene tekstove slične vrste, da je to često neka usluga dobrom znancu i prijatelju i često nailazim na hvale koje nisu argumentirane. Mene hvala veseli, ali ako nije argumentirana... Mislim da to za znanost nije dobro. Hvala je lijepa stvar, ali u kritici je važnije reći što je problematično; dakako, ne »đonom na autora« iz bilo kojih dugih razloga, nego naprosto što se znanost ne može bez toga razvijati. Mislim da oni koji su ovdje i koji nisu ovdje osjećaju potrebu poštene, čestite, korektne, ali, rekao bih, nemilosrdne kritike ako postoji pogreška ili bilo što slično. I dakako — diskusija. Znanstvena diskusija u smislu svih onih razlika koje postoje, što je malim dijelom, vrlo malim, htio postići i ovaj naš znanstveni skup. Naprosto, da se nađemo na jednom mjestu, ljudi raznih dobi i pogleda, da razgovaramo, da vidimo u čemu se slažemo a u čemu ne. U mnogočemu ne, ali vjerojatno da u nekim bitnim stvarima za razvoj hrvatske historiografije i potrebi da se neke stvari naprave.

VLADIMIR-ĐURO DEGAN: Opet se javljam za riječ iako nisam povjesničar. Nekome se od prethodnika omaklo i spomenuo je, ne *Versailleski mir*, već *Versaillesku Jugoslaviju*. To vjerojatno nije bilo namjerno, ali vrijedi komentirati. Izraz *Versailleska Jugoslavija* je floskula Kominterne. Na *Versailleskoj mirovnoj konferenciji* u 1919. godini nisu stvorene ni

Kraljevstvo SHS, ni Čehoslovačka, ni Poljska, ni Finska, a ni tri baltičke države Kao države gotovo su sve nastale koncem prethodne godine, jedino Finska u 1917. godini. Na Versailleskoj su se Konferenciji sve odluke donosile u Vrhovnom vijeću desetorice, potom u Vijeću petorice, te napokon u Vijeću četvorice. Dakle, odlučivalo je samo četiri političara. Za hrvatsku je povijest zanimljivo to, što je Italija kao pobjednička zemlja očekivala da dobije granice obećane joj tajnim Londonskim ugovorom iz 1915. godine, i uz njih još i Rijeku. Kao što je poznato, na našu sreću to joj nije uspjelo. Najprije je Wilson izjavio da Londonski ugovor ne obvezuje Sjedinjene Države jer mu one nisu bile stranka, a uz to je još u svojim Četrnaest točaka s početka 1918. godine osudio tajnu diplomaciju. Italiji se uz to prigovaralo da je njezina vojska u proteklom ratu pretrpjela poraz. Zbog toga su Talijani privremeno napustili Konferenciju. Poslije su se vratili, ali granice Italije i Kraljevine SHS nisu bile određene u Versaillesu. Najzaslužniji za to što smo dobili mnogo povoljnije granice od onih iz Londonskog ugovora bio je feldmaršal Svetozar Borojević. Tko se imalo upoznao s njegovim životom može zaključiti da je on bio najpozitivnija hrvatska politička osoba u Prvom svjetskom ratu. Bio je pozitivniji i od Supila i Trumbića, i od hrvatsko-srpske koalicije u Saboru. Ali se možemo zamisliti i nad njegovom kasnijom sudbinom. Prijestolonasljednik Aleksandar ga nije volio, jer je poput bana Jelačića do svog konca ostao habsburški legitimist. Poglavnik i Tuđman ga nisu voljeli, jer je bio Srbin. Tito ga nije volio, jer je sam sebe smatrao najvećim maršalom u povijesti »naših naroda i narodnosti«. I danas imamo situaciju da, na primjer, ban Jelačić ima veličanstveni spomenik u Zagrebu, a za Borojevića malo tko uopće zna. Zaslužio je makar da se jedna hrvatska vojarna nazove njegovim imenom. Jer da nije bilo njegove blistave pobjede kod Caporetta u listopadu 1915. godine, hrvatske granice na jadranskoj obali mogle su i danas biti drukčije. To je, dakle, još jedna tema koju bi valjalo obraditi. Ali u svakom slučaju treba izbjegavati izraz *Versailleska Jugoslavija*.

JOSIP JURČEVIĆ: Izvolite.

MIRA KOLAR: Ja bih se htjela osvrnuti na diskusiju dr. Degana da na konferenciji u Versaillu nije vođen službeni zapisnik. Međutim on je vođen i to vrlo pedantno, tako da mi možemo pratiti što se zbivalo na Konferenciji iz dana u dan. Dr. Bogdan Krizman i Bogumil Hrabak objavili su »Zapisnike sa sednica delegacije Kraljevine SHS na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919. — 1920.« u izdanju Instituta društvenih nauka i Odeljenja za istorijske nauke u Beogradu,

Rasprava II.

1960. a i Englezi i Francuzi su se potrudili te su objavili gotovo čitavu dokumentaciju s te konferencije. Dakle, ako ne vjerujemo dr. Krizmanu, možemo vjerovati Englezima. Versailles i sve ono što se događalo oko Kraljevine SHS, oko ovih prostora, što se dogodilo u samom Parizu, danas nije nikakva tajna. Međutim, ima jedna druga stvar zbog čega mislim da će biti jako teško napisati kompletan pregled povijesti od 1918. do 1941. godine. Jer mi građa za to razdoblje imamo malo. Imamo novine, puno razbacanih podataka i onda morate bilješke vaditi iz novina, iščitavati, zapisivati, itd. I to onda godinama. Dok ne dođete do jednog korpusa da možete napisati jedan članak. Građa iz Hrvatske je otišla uglavnom u Beograd, jer su tamo bila centralna ministarstva, država je bila centralizirana. Godine 1941. došlo je do bombardiranja Beograda i ta građa je dobrim dijelom tamo i stradala. U Arhivu Jugoslavije imate samo fragmentiče, s tim da ne vjerujem da je i to ostalo sačuvano. Jer kao što su kod nas učitelji 1945. godine došli u Opatičku ulicu kopati po pojedinim fondovima Savske Banovine, i vaditi određene materijale koji su onda netragom nestajali, tako je vjerojatno bilo i u Beogradu i mi te materijale možemo smatrati izgubljenima. Međutim, ono što je tragično to je da mi ne možemo raditi ni povijest Drugog svjetskog rata. Mi imamo očuvane materijale ZAVNOH-a, koje je, mislim, dobro dr. Sirotković iskoristio. Međutim, građu vojnih operacija i sve ono što se desilo, za to nemamo podataka, jer građa o NOB-u koju je objavio Institut u Beogradu nije kompletna već su dokumenti selekcionirani, s time da nisu stavljane točkice tamo gdje je dio teksta izbacivan. Vi ne znate što tamo manjka i gdje. Ono što im je odgovaralo su frizirali, objavili, što im nije odgovaralo... Nemate naznake da taj dokument nije cjelovit. Prema tome, ne možemo pošteno raditi međuratno razdoblje i to je razlog zbog čega je vrlo teško napisati i gospodarsku povijest međuratnog razdoblja. Ja se, zapravo, uvijek na to spremam i nikad da stavim na papir. A vrlo rado idem u XIX. stoljeće, jer o tome ima više građe, otvorenije je. Jednostavno — ima više istine. Prema tome, povijest prve polovice XX. stoljeća je vrlo, vrlo teško raditi i neke stvari nećemo još dugo moći sastaviti u obliku finalnog razmišljanja. Uvijek će to biti nešto u dometu pojedinačnih razmišljanja o pojedinim događajima.

JOSIP JURČEVIĆ: Hvala lijepa. Budući se nitko više ne javlja osim dr. Pavličevića...

DRAGUTIN PAVLIČEVIĆ: Jedan sam od organizatora, i samo nekoliko napomena. Prvo — Viktor Novak. Viktora Novaka osobno poznajem. Kako nisam mogao nastaviti studije u

Zagrebu a u Beogradu sam mogao, završio sam tamo. Diplomirao sam kod sarajevskog atentatora Vase Čubrilovića. Taj Vaso Čubrilović znao je da sam ja u Hrvatskoj pod embargom. Ja sam njega i njegovu gospođu 1981. godine, kad se slavilo stogodišnjicu Vojne Krajine, dočekaao na kolodvoru i svi su se čudili kako to, navodno, jedan hrvatski nacionalist vozi sarajevskog atentatora. Drugo, Novaka osobno poznajem, kod njega sam polagao u Beogradu. On je bio državni, jugoslavenski, kraljevski povjesničar. On je radio po narudžbi određene teme. *Jugoslavenstvo*, ona njegova debela knjiga, isto kao i što je kolega govorio o *Magnum Crimen*, trebala je dokazati da je katoličanstvo takvo i takvo i narod, koji je većinom katolički, takav je i takav. I gotovo. Ja sam prvi stradao kada sam rekao da je Ivo Andrić potpisao u Beču ili Berlinu, oprostite mi, Trojni pakt. Onda su me napali kako ja mogu o jednom Srbinu govoriti takve stvari. Ja sam rekao: Prvo, on je Hrvat. Sudjelovao je u *Hrvatskoj mladoj lirici*. A druga je stvar što je sam sebe smatrao Jugoslavenom. Viktor Novak je bio u jednoj vrlo teškoj poziciji, jer je u Beogradu morao pravdati svoju situaciju, svoje mjesto na fakultetu, i radio je stvari po narudžbi. Jedna mlada kolegica napisala mu je memento kad je umro. Ja sam rekao da je on bio i moj profesor, ali mu to ipak ne bih napisao. Međutim, on je rođen u Stubici, on je studirao u Berlinu, on je prešao u Beograd i bio tamo državni profesor, ali svoju hrvatsku dušu nikad nije zaboravio. Evo jedan podatak. Puna dvorana u Beogradu, ispituje se i, najbolje je, nitko nije znao. Znao je jedan katolički svećenik iz Subotice i ja koji sam došao iz Hrvatske. On je tako uživao. U njemu se onda ipak vratila ona hrvatska sadržina i tom je prilikom rekao nešto o prednostima zapadnog dijela, odnosno o istočnim kulturama i slično. To se mene jako dojmilo, vidio sam da je u duši ipak ono što je. Još jedna stvar, pazite. Sreća što su postojale republike, što vi danas možda ne možete shvatiti. Sve što nisam mogao objaviti u Zagrebu objavio sam 1975. godine u Bosni, Bosanska Akademija. To je objavio Srbin dubrovački, Rade Petrović.

Drugo, danas nismo spominjali imena. Komunistička partija imala je svoje jurišnike. Kad je bila *Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture* zaduženi su određeni ljudi da iznesu. Kad je bio *Hrvatski biografski leksikon*, opet su zaduženi određeni ljudi da iznesu. Ti ljudi imaju svoja imena i prezimena. Iz poštovanja, jer i danas žive, ja ih ne bih spominjao. Ali znam da su u Centralnom komitetu u »Kockici« bila redovita zasjedanja o svakoj knjizi. Prva na koju sam ja bio pozvan bila je knjiga Mirjane Gross o *Bachovom*

Rasprava II.

apsolutizmu i neoapsolutizmu. Dakle, itekako se tada pazilo na određene stvari i određena strujanja. Neću spominjati kolegu, koji je danas profesor, i koji to sve skupa vodio. Jedan klasičan primjer s Jelačićem. Kad je Jelačića trebalo ukloniti, pozvali su profesora Babića koji je napisao *Historiju naroda Jugoslavije*, a ja sam ga obradio u *Hrvatskom biografskom leksikonu*. Moj je profesor, i govorio sam mu na grobu, jer su ga otpisale i Crkva katolička i Partija komunistička. I Babić je napisao po zadatku za Miku Špiljaka da Jelačića treba ukloniti. On je, naravno, iskoristio i Marxa i Engelsa, i sve ostalo kako bi se Jelačića uklonilo. Dakle, Partija je tražila određene ljude kao jurišnike koji će neke stvari »objasniti«.

I sada, samo malo, dopustite mi. Bilo je ovdje govora o negaciji države, neki čudan odnos prema državi. S obzirom da Turci zovu Hrvatsku — Hrvatistan, ja bih stavio težište na STAN. Afganistan, Pakistan, Kurdistan i slično. Ja tvrdim slijedeće: Narod bez države je riba bez vode, je ptica bez zraka, je puž bez kućice, je kornjača bez oklopa, je jež bez bodlji, je čovjek bez stana — u smislu onog KroatISTANA. Tko se ne slaže neka pita za mišljenje Kurde, Palestince, Čečene, Tamile, Baske, pa i Hrvate u Bosni u sadašnjoj situaciji. A, do 1948. godine i Goldu Meyer, neka pita i Izraelce. I zato postavljam jedno pitanje. Zašto je, na primjer, težnja za državom, veselje za državom Hrvata, koji su joj težili oko 800 godina, nešto drugo od izraelske težnje 2000 godina za svojom državom? U čemu je razlika? Ja ne znam. Ili je problem samo Država Hrvatska, kao takva?!

I posljednje. Mislim da je ovaj naš skup ipak uspio, bar do sada prvi dio. Bojao sam se ovog skupa. Čini mi se da je ipak održan u jednoj atmosferi. Ipak smo mi manje Balkanci a više srednja Europa, makar u duši, dok se ne raspojasamo. Hvala lijepa.

JOSIP JURČEVIĆ: Zahvaljujem doktoru Pavličeviću. Budući je isteklo dosta vremena, možemo smatrati ovu drugu sjednicu, prvog dana, završenom. Pa vas sutra pozivamo na treću, zadnju sjednicu, koja će kraće trajati. Izlaganja će završiti u 12 sati a poslije će biti rasprava. Zahvaljujem vam na posjetu danas i pozivam vas sutra. Do viđenja.